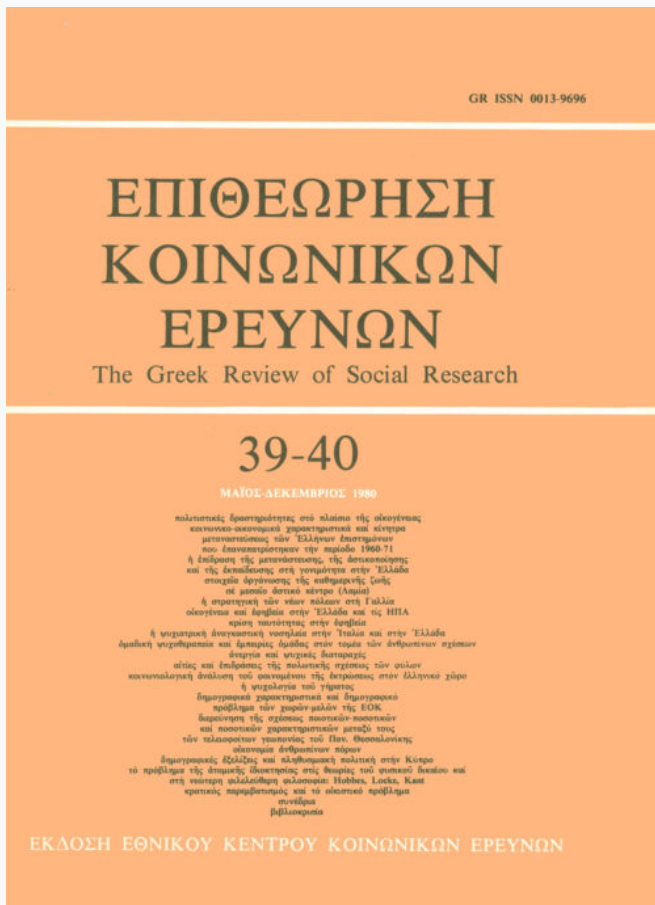

The Greek Review of Social Research

Vol 39 (1980)

39-40

Ανεργία και ψυχικές διαταραχές

Μιχάλης Γ. Μαδιανός

doi: [10.12681/grsr.555](https://doi.org/10.12681/grsr.555)

Copyright © 1980, Μιχάλης Γ. Μαδιανός

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Μαδιανός Μ. Γ. (1980). Ανεργία και ψυχικές διαταραχές. *The Greek Review of Social Research*, 39, 310-315. <https://doi.org/10.12681/grsr.555>

άνεργία καί ψυχικές διαταραχές

του
Μιχάλη Γ. Μαδιανού
Ψυχιάτρου

I. εισαγωγή

Ἡ συσχέτιση κοινωνικῶν, πολιτιστικῶν, ἀκόμα καί οικονομικῶν φαινομένων, μέ βιολογικές, γενικότερα ἱατρικές ἢ εἰδικότερα ψυχιατρικές παραμέτρους ἀποτελεῖ τή βασική προϋπόθεση γιά τή σφαιρική ἀνάλυση καί κατανόηση τῶν φαινομένων αὐτῶν. Τό ἱατρικό μοντέλο τῆς θεωρήσεως τῶν ἀτομικῶν προβλημάτων ὑγείας «ἐν κενῷ», σέ στενά τεχνοκρατικά ὄρια, εἶναι σήμερα ξεπερασμένο.

Ἐπάρχουν παραδείγματα ἐρευνῶν πού ἀκολούθησαν αὐτή τήν προβληματική, πού συσχέτισαν δηλαδή τίς κοινωνικές τάξεις π.χ. μέ τήν ψυχική ἀρρώστια (Halingshead and Redlich: 1958), ἢ τήν ποιότητα καί τόν τόπο τῆς κατοικίας μέ διαγνωστικές ψυχιατρικές κατηγορίες (Faris καί Dunham: 1939), ἢ, τέλος, τήν οικονομική κατάσταση μιᾶς περιοχῆς μέ τήν ψυχική νόσηση (Brenner: 1973), γιά νά ἀναφερθοῦμε μόνο στόν τομέα τῆς ψυχιατρικῆς.

Στίς μέρες μας, πού ἡ οικονομική κρίση ὀλοένα καί ἐπιτείνεται, ἡ άνεργία εἶναι τό πρώτο ἀποτέλεσμα τῆς, μέ περαιτέρω ἐπιπτώσεις στή σωματοψυχική ἰσορροπία τῶν ἀτόμων πού ἔχασαν τήν ἐργασία τους.

Ὁ W. Stead, τό 1942, μέσα ἀπό τήν ἐμπειρία τῆς οικονομικῆς καταστροφῆς τοῦ 1929-30, γράφει ὅτι «ἡ άνεργία εἶναι ἡ ἀποτυχία τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος καί ἐπηρεάζει τά περισσότερα ἄτομα, προξενώντας τή μεγαλύτερη καταπόνηση, σωματική καί ψυχική. Ἡ άνεργία εἶναι τό σύμπτωμα τῆς ἀνισότητος τῆς καπιταλιστικῆς οικονομίας, τόσο σοβαρό πού ἀπειλεῖ τήν ἰσορροπία ὀλοκλήρου τοῦ συστήματος καί τήν ἀτομική σωματοψυχική ἰσορροπία τῶν μελῶν του».

Σκοπός αὐτῆς τῆς ἐργασίας εἶναι ἡ προσπάθεια μιᾶς διερεύνησης τῆς ἐπίπτωσης τῆς άνεργίας στήν ψυχική ἰσορροπία τοῦ άνεργου ἀτόμου. Ἐπιφανειακά, τό πρόβλημα φαίνεται ἀπλό. Κάθε εἶδους ἀπώλεια, π.χ. ὀλικῶν ἀγαθῶν, ἐργασίας, κτλ., συνεπάγεται μιᾶ ψυχοσυναισθηματική ἀντίδραση τοῦ ἀτόμου, γεγονός πού ἔχει ἐπιβεβαιωθεῖ ἀπό ὀρισμένους ἐρευνητές.

Ἡ ἐκτενέστερη λοιπόν ἀνάλυση τῶν ψυχοκοινωνικῶν παραγόντων, πού παρεμβαίνουν στήν ἐκδήλωση ψυχικῶν διαταραχῶν σ' ἕνα άνεργο ἄτομο, καθώς καί ἡ σχετική βιβλιογραφική ἀνασκόπηση, ἀποτελοῦν τίς βασικές κατευθύνσεις αὐτῆς τῆς ἐργασίας.

II. ἡ σημασία τῆς ἐργασίας

Ἡ ἐργασία εἶναι ἡ βασική προϋπόθεση τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης, διότι εἶναι ἡ πηγή ἱκανοποίησης τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά καί τό μέσο μέ τό ὅποιο διαφοροποιήθηκε ἀπό τό ζωικό βασίλειο.

Δύο εἶναι οἱ βασικές φιλοσοφικές τοποθετήσεις πού ἔχουν διαμορφωθεῖ πάνω στή σημασία τῆς ἐργασίας: ἡ μία ἀπό τόν K. Marx καί ἡ ἄλλη ἀπό τόν M. Weber· καί οἱ δύο προσοδίδουν στήν ἐργασία — στόν

καπιταλισμό — όρισμένες χαρακτηριστικές άρνητικές και «θετικές» ιδιότητες. Ο Marx, παράλληλα με τη διατύπωση της θεωρίας της υπεραξίας της εργασίας του έργατή και της συνεχούς ιδιοποίησης της από τον εργοδότη, με τη μορφή του κέρδους της εργατικής παραγωγής και την αύξηση των απαιτήσεων του εργοδότη, αναφέρθηκε, στα οικονομικά και φιλοσοφικά του χειρόγραφα, στην άλλοτριωση του έργατή από τη σχέση του με τα μέσα παραγωγής. Ο M. Weber συνέδεσε το πνεύμα του προτεσταντισμού με την εργασία στη Δύση, επενδύοντας την με την ευαγγελική ιερότητα. Στα προτεσταντικά δυτικά κράτη η άτομική αξία μετρίεται με την παραγωγικότητα της εργασίας, ενώ η ικανότητα του ατόμου να κατέχει ένα καλό επάγγελμα είναι το μέσο για την κοινωνική άποδοξη.

Η συννεγία εργασία με κοινωνιοποιητικό μισθό παρέχει στο άτομο προσωπική αυτονομία, άγροαστική ικανότητα και κοινωνικό γόντρο, βοηθώντας το έτσι να αναπτύσσει την ικανότητα της αυτοεκτίμησης, που αποτελεί βασική προϋπόθεση για να είναι κανείς υπεύθυνος και αξιοσέβαστος πολίτης στο δυτικό κόσμο.

Ο S. Freud, χωρίς να έχει διαπραγματευτεί ιδιαίτερα το θέμα της εργασίας, θεώρησε ότι η εργασία φέρνει το άτομο πλησιέστερα στην πραγματικότητα, πράγμα που θεωρείται κριτήριο ψυχικά υγιούς ατόμου.

Από τις άποψεις του Marx κυρίως και του Weber προκύπτουν χαρακτηριστικές ιδιότητες της εργασίας, που είναι άμφιβολο άν προσφέρουν εκείνη την προσωπική ικανοποίηση στο άτομο, ή οποία θεωρήθηκε αναγκαία, άνάμεσα σ' άλλα βασικά στοιχεία, για τη σύνθεση του όρισμού της Ψυχικής Ύγείας, όπως τέθηκε από την M. Jahoda (1958). Η άπώλεια μιάς τέτοιας μορφής εργασίας όπως αυτή που περιγράφει ο Marx, δημιουργεί το έρώτημα, κατά πόσο αυτή μπορεί να όδηγήσει στην εκδήλωση ψυχικών διαταραχών. Μήπως ο άλλοτριωμένος βιομηχανικός έργατης ή εκείνο το μεσαίο επιχειρησιακό στέλεχος που αγωνίζεται σκληρά για την επαγγελματική του άνοδο ύπόκεινται σε ψυχικές διαταραχές στην περίπτωση που άπολυθούν από την εργασία τους, που από την ίδια της τη φύση άποτελεί πηγή stress;

III. άνεργία και ψυχικές διαταραχές

A. Άνασκόπηση

Η διερεύνηση της σχέσης της άνεργίας και ψυχικών διαταραχών περιορίζεται στη δυτική σχετικά περιορισμένη βιβλιογραφία, άφου η άνεργία είναι μόνιμο φαινόμενο της δυτικής οικονομίας.

Θά πρέπει να διευκρινισθεί ότι μιλάμε για ψυχικές διαταραχές σαν άποτέλεσμα της άπώλειας της εργασίας και όχι για την άπώλεια εργασίας μετά από μιά ψυχική πάθηση. Σάν τέτοιες ψυχικές διαταραχές εν-

νοούμε την άγχώδη αντίδραση, την κατάθλιψη, τά διάφορα ψυχοσωματικά ένοχλήματα. Δέν άποκλείουμε τις ψυχοσικές καταστάσεις, που μπορεί να πυροδοτηθούν ή να ύποτροπιάσουν κάτω από το ψυχοπεστικό γεγονός της άπώλειας της εργασίας.

Ιστορικά, πρώτος ό E. Durkheim άρουσιάζε μιά ύψηλή συσχέτιση μεταξύ των ποσοτών άυτοκτονιών με μερικές κοινωνικές μεταβλητές, στις όποιες περιλαμβάνονταν ποσοστά άνεργίας.

Υπάρχουν δύο κατηγορίες έρευνών, κυρίως στις ΗΠΑ που άμεσα ή έμμεσα άσχολήθηκαν με τη σχέση άνεργίας και ψυχικών διαταραχών: 1) Οι έρευνες που χρησιμοποιήσαν σαν δείκτες ψυχικών διαταραχών τά ποσοστά των πρώτων εισαγωγών σε ψυχιατρικά ιδρύματα, σε περιόδους οικονομικής σταθερότητας και ύφεσης και 2) έπιτόπιες έρευνες σε δείγμα πληθυσμού που περιελάμβανε άνεργα άτομα. Στην πρώτη κατηγορία άνήκουν οι έρευνες των Pollock, Komora, Clark, Mower, Malzberg και Brenner. Συγκεκριμένα, ό Pollock (1935) και άργότερα ό Malzberg (1940) διαπίστωσαν αύξημένα ποσοστά πρώτων εισαγωγών σε ψυχιατρικά ιδρύματα στην πολιτεία της Νέας Ύόρκης για την περίοδο 1929 μέχρι το 1934 και 1934 μέχρι 1937, αντίστοιχα. Καί οι δύο έρευνητές θεώρησαν την οικονομική κρίση του 1929 σαν αίτιοπαθογενετικό μηχανισμό αύξησης των ποσοτών των πρώτων εισαγωγών για όλες τις διαγνωστικές κατηγορίες. Οι Komora και Clark (1935) διαπίστωσαν επίσης ότι τό 50% από όλα τά ψυχιατρεία των ΗΠΑ παρουσίαζε σημαντική αύξηση των εισαγωγών κατά τά κρίσιμα χρόνια 1929-32. Ο Mower (1939), αντίθετα, έπεσήμανε μιά μείωση των εισαγωγών στο ψυχιατρείο μιάς μόνο περιοχής του Σικάγου για τη χρονική περίοδο 1929-1935. Πιό σημαντική εργασία είναι εκείνη του H. Brenner (1973), ό όποιος διερεύνησε την πιθανότητα της σχέσης μεταξύ των ποσοτών των πρώτων εισαγωγών στα δημόσια και ιδιωτικά ψυχιατρεία της πολιτείας της Νέας Ύόρκης και των ποσοτών της βιομηχανικής άπασχόλησης για την περίοδο 1914-1967. Ο δείκτης αυτός θεωρήθηκε αξιοπίστος και ένδεικτικός της οικονομικής κατάστασης της πολιτείας για την περίοδο αυτή. Μετά από μιά ειδική έπεξεργασία των χρονικών τάσεων των ποσοτών της άπασχόλησης βρέθηκαν να συσχετίζονται άρνητικά με τό σύνολο των ψυχιατρικών εισαγωγών όλων των διαγνωστικών κατηγοριών άνδρών και γυναικών με άνωτέρου βαθμού εκπαίδευση. Για τά άτομα με καλύτερη εκπαίδευση ή συσχέτιση ήταν άρνητική, ενώ για τις λειτουργικές ψυχώσεις (σχίζοφρένεια, μανιοκατάθλιψη) βρέθηκε μιά παρόμοια σχέση με εκείνη του συνόλου των εισαγωγών. Κατά τη διάγνωση για άτομα μέσης ήλικίας βρέθηκε μιά θετική συσχέτιση, την όποια ό Brenner έρμηνεύει με την έξξη σκέψης: τά άτομα αυτά ήσαν οικονομικά τά πιο ένεργά και αυτά που έπληγησαν περισσότερο από την οικονομική κρίση του 1929, άρα εκείνα που έδειξαν τη μεγαλύτερη ψυχική

είδαισθησία στην απόλεια της εργασίας τους, με αποτέλεσμα την ψυχική νόσηση. Διαπιστώθηκε ότι οι εισαγωγές των μαύρων και των δύο φύλων παρουσιάζουν μία αρνητική συσχέτιση με τον οικονομικό δείκτη, δείγμα ότι οι εισαγωγές των ατόμων αυτών δεν επηρεάστηκαν από την οικονομική ύφεση. Το τελικό συμπέρασμα του Brenner είναι ότι όσο υψηλότερη είναι η κοινωνικο-οικονομική θέση της ομάδας τόσο πιο μεγάλη είναι η νόσηση — η νοσηλία των μελών της εξαρτάται από οικονομικούς παράγοντες.

Στη δεύτερη κατηγορία έρευνών οι κυριότεροι έρευνητές που απευθύνθηκαν σε αντιπροσωπευτικό δείγμα άνεργου λευκού πληθυσμού, στην πόλη της Νέας Υόρκης, ήταν οι E. Ginzberg και S. Ginsburg (1943), οι οποίοι παρομοίαν την απόλεια της εργασίας με την απόλεια της αγάπης που νιώθει ένα παιδί όταν απορρίπτεται από τους γονείς του. Τέτοια ήταν η συναισθηματική αντίδραση των ατόμων που ήταν άνεργα. Οι έρευνητές αυτοί έπεσηχαν, μεταξύ άλλων, αρκετές προσωπικές και οικογενειακές συγκρούσεις με συναισθήματα άνασφάλειας και έλλειψης αυτοεκτίμησης, καθώς και γενικότερες αντιδράσεις πανικού και φόβου, με τη σκέψη ότι τα άτομα αυτά θα καταφύγουν στην έλεημοσύνη των συνανθρώπων τους. Δεν βρέθηκαν εκδηλές ψυχιατρικές περιπτώσεις μεταξύ των άνεργων.

Πρόσφατα, δύο έρευνες σε δύο διαφορετικές χώρες αποκάλυψαν τη σχέση της απόλειας της εργασίας με τις αυτοκτονίες και τις απόπειρες αυτοκτονιών. Συγκεκριμένα, στην πρώτη έρευνα, που έγινε στην Ινδία από τους Bagadia και συν. (1976), παρακολούθηθηκαν 72 άνεργα άτομα κατά το χρόνο που αποπειράθηκαν να αυτοκτονήσουν και βρέθηκε ότι η απόλεια εργασίας «πυροδότησε» προυπάρχουσες ψυχοπαθολογικές καταστάσεις. Η δεύτερη έρευνα έγινε από τον Brodsky (1977) στην Καλιφόρνια. Ο Brodsky μελέτησε περιπτώσεις ατόμων που είχαν αυτοκτονήσει κάτω από μεγάλες ψυχοπαιστικές συνθήκες, αποτέλεσμα απότομης αλλαγής στις συνθήκες εργασίας ή οικονομικής καταστροφής ή απόλειας εργασίας.

Υπάρχει και μία τρίτη κατηγορία κοινωνικοψυχιατρικών ερευνών που δεν διεξήχθησαν ειδικά σε πληθυσμό άνεργων ατόμων. Το εύρος αντιπροσωπευτικό τους δείγμα περιέλαβε και άτομα άνεργα ή υποκειμενά σε συνεχή άβεβαιότητα για την επαγγελματική τους κατοχύρωση. Τέτοια ήταν η έρευνα στο Midtown του Manhattan της Ν. Υόρκης από τους Langner και συν. (1963), και εκείνη των Dohrenwends (1974) στο Washington Heights του Manhattan. Και οι δύο έρευνητικές ομάδες κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι υπάρχει μία σχέση της άτομικής κακής ψυχικής κατάστασης ενός ατόμου, που ανήκει στις κατώτερες κοινωνικές τάξεις της δυτικής κοινωνίας, και των ψυχοπαιστικών γεγονότων που του συμβαίνουν συχνότερα από ό,τι στις ανώτερες κοινωνικές τάξεις. Έτσι, στη δεκαετία του 1960 δημιουργήθηκε ή σχολή

έρευνας των ψυχοπαιστικών (stress) γεγονότων πάνω στην ψυχική κατάσταση του ατόμου.

Οι Holmes και Rahe (1967), στην προσπάθειά τους να διαμορφώσουν μία ειδική κλίμακα έλέγχου της επαναπροσαρμογής του ατόμου από ένα επώδυνο γεγονός, κατέταξαν την απόλεια της εργασίας 6^η θέση μεταξύ 42 ψυχοπαιστικών γεγονότων, ενώ οι Myers και συν. (1974) βρήκαν μία θετική συσχέτιση μεταξύ συχνότητας και βαρύτητας ψυχοπαιστικών γεγονότων, τα οποία περιελάμβαναν και την απόλεια της εργασίας, και ατόμων που ανήκαν στις κατώτερες κοινωνικές τάξεις του δείγματός τους, τα οποία παρουσιάζουν και τη μεγαλύτερη ψυχιατρική συμπτωματολογία.

Οι Brown και Harris (1978), εξ άλλου, θεώρησαν την απόλεια της εργασίας, ύστερα από μία περίοδο συνεχούς απασχόλησης, σαν αίτιο πρόκλησης καταθλιπτικής συμπτωματολογίας.

Οι Takala και συν. (1979), στη Φινλανδία, σε μία επιτόπια κοινοτική έρευνα που διεξήγαγαν σε πληθυσμό μεσηλικών των δύο φύλων, διαπίστωσαν ότι τις περισσότερες ψυχοφυσιολογικές αιτιάσεις ανέφεραν άτομα που βρίσκονταν σε χρεία ή ήταν χωρισμένοι, συνταξιούχοι ή άνεργοι, κάτι που διασταυρώνεται με ερήματα άλλων παρόμοιων ερευνών.

Τέλος, η άνεργια, ιδιαίτερα στις ΗΠΑ, συνδέεται άμεσα με τις κοινωνικές έκείνες τάξεις που ποτέ δεν κέρδισαν τίποτε από το αμερικανικό θαύμα «της κοινωνίας της άφθονιας», δηλαδή τις φυλετικές μειονότητες· επίσης συνδέεται με την κοινωνική αποδιοργάνωση-παθολογία, και έμμεσα με την πρόκληση ψυχικών διαταραχών (Moynihan, 1968, Sackrey, 1975, Chilman, 1966, Harrington, 1962).

Πιο συγκεκριμένα, η στατιστική της άνεργίας στις ΗΠΑ παρουσιάζει τους μαύρους άνεργους σε διπλάσιο ποσοστό από τους λευκούς, ενώ το ποσοστό των εγγάμων άνεργων μαύρων είναι έξι φορές μεγαλύτερο από το ποσοστό των λευκών εγγάμων άνεργων, καθώς και τα νεαρά άτομα αφρικοαμερικανικής καταγωγής που είναι υπερδιπλάσια των λευκών των αντίστοιχων ηλικιών. Η άνεργια και η φτώχεια φαίνεται ότι πλήττουν τη μαύρη οικογένεια δύο φορές περισσότερο από ό,τι τη λευκή, ενώ είναι γνωστό επίσης ότι το ποσοστό των μαύρων ανδρών και γυναικών που μπήκαν στα ψυχιατρικά ιδρύματα των ΗΠΑ το 1970 ήταν τριπλάσιο από το ποσοστό των λευκών για τις ηλικίες των 25-34 και διπλάσιο για τις ηλικίες των 18-24 χρόνων. Το μόνιμο πρόβλημα της άνεργίας των αμερικανικών μεγαλουπόλεων δξύνεται με την άφιξη νέων, έσωτερικών ή εξωτερικών, μεταναστών. Σε μία σχετικά πρόσφατη κοινωνικο-ψυχιατρική έπιτόπια έρευνα σε δείγμα 225 Έλλήνων, νέων (πρόσφατων), παλαιών και Β γενιάς μεταναστών, στην πόλη της Ν. Υόρκης, μεταξύ άλλων διαπιστώθηκε ότι το 19,6% των νέων μεταναστών ήταν προσωρινά άνεργοι, ενώ η ομάδα αυτή παρουσίασε και τη μεγαλύτερη ψυχο-

παθολογία (Μαδιανός, 1978). Το παράδειγμα των Έλλήνων νέων μεταναστών δεν θά πρέπει να διαφέρει και πολύ από την περίπτωση κάθε νέου μετανάστη, πού χωρίς ή με ελάχιστα επαγγελματικά εφόδια ζητά εργασία και εκτίθεται στο stress του ξένου πολιτιστικού περιβάλλοντος.

Β. Άνεργία και ψυχικές διαταραχές στον ελληνικό πληθυσμό

Στή χώρα μας δεν διερευνήθηκε μέχρι σήμερα άμεσα ή έμμεσα ή σχέση άνεργίας και ψυχοκοινωνικών επιπτώσεων της στο άτομο. Υπάρχουν όμως ένδειξεις για τού μέγεθος του προβλήματος, διότι: 1) Η άνεργία υπήρξε τού κυριότερο αίτιο για τή μετανάστευση 900.000 Έλλήνων στην Δ. Ευρώπη (Φιλίας, 1974), (Κουναλάκη, 1979), έτσι ώστε τά άτομα αυτά νά εκτίθενται στις stress καταστάσεις πού συνεπάγεται ή μετανάστευση. 2) Η άστυφιλία και ό ύδροκεραλισμός τής Πρωτεύουσας, με τή σημερινή υποβαθμισμένη ποιότητα τών συνθηκών διαβίωσης τών κατοίκων της, είναι προϊόν τής άνεργίας και τής έλλειψης ευκαιριών για άπασχόληση στην επαρχία με άποτέλεσμα τήν υπερπροσφορά εργασίας στις άστικές περιοχές και τήν άνεργία (Φράγκος, 1975) ή συχνή επαγγελματική μετακίνηση (Κασιμάτη, 1977), πράγμα πού όδηγεί τού άτομο στην ανάπτυξη συναισθημάτων άνασφάλειας, όπως προέκυψε από άλλες ειδικές έρευνες. Η γενικότερη σε βάθος μελέτη του προβλήματος έχει τίς έγγενείς δυσκολίες της. Η στατιστική της άνεργίας στή χώρα μας προέρχεται από έπίσημες πηγές και άφορά άτομα πού εγγράφονται σάν άνεργοι στον ΟΑΕΔ, έτσι δέν περιλαμβάνονται οι πτυχιούχοι άνωτάτων σχολών πού ζητούν εργασία ή άτομα πού για όποιοδήποτε λόγο δέν εγγράφονται στον ΟΑΕΔ. Η στατιστική άπογραφή τού 1971 έδειξε ότι τά άτομα, πού τήν εβδομάδα τής άπογραφής ήσαν χωρίς εργασία ή εργάσθηκαν λιγότερο από 10 ώρες και ζητούσαν εργασία, ήσαν λιγότερα από εκείνα τής άπογραφής τού 1961, κι αυτό γιατί στή δεκαετία 1961-1971, 900.000 άτομα μετανάστευσαν, άτομα πού άποτελούσαν ένεργό οικονομικά δυναμικό (Φράγκος, 1975).

Ο Πίνακας 1 παρουσιάζει τούς δείκτες άνεργων στή χώρα μας για τά χρόνια 1974-1979. Παρουσιάζεται μείωση τού δείκτη κατά τούς καλοκαιρινούς μήνες, άποτέλεσμα πολλών ευκαιριακών άπασχολήσεων, ενώ ό μέσος ετήσιος δείκτης για τά χρόνια 1974-1978 φαίνεται νά παραμένει σταθερός στά ίδια επίπεδα.

Από τήν έρευνα τής άπασχολήσεως πού πραγματοποιήθηκε σε άστικές και ήμιαστικές περιοχές τής χώρας κατά τού έτος 1978 από τήν ΕΣΥΕ σε 107.415 νοικοκυριά προκύπτει ότι 35.504 άτομα (τό 2% τού συνολικού οικονομικά ένεργου δυναμικού) βρέθηκαν άνεργα. Η ομάδα ηλικιών 30-34 έτών για τούς άνδρες και 20-24 έτών για τίς γυναίκες παρουσίασε τά μεγαλύτερα ποσοστά άνεργων ατόμων από τίς άλλες

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Δείκτης άνεργων¹

Βάση: Μέσος ετήσιος 1964 = 100,0

Μήνας	1974	1975	1976	1977	1978	1979
Ιανουάριος	56,8	76,6	74,7	66,0	77,9	85,0
Φεβρουάριος	54,7	76,5	73,4	60,2	69,3	77,1
Μάρτιος	50,1	70,5	64,1	51,5	55,5	63,0
Άπρίλιος	42,5	63,9	44,6 ²	35,5	46,3	43,0
Μάιος	34,6	52,1	29,6	26,7	31,4	29,5
Ιούνιος	28,4	40,8	25,9	26,1	29,4	28,4
Ιούλιος	28,1	37,7	26,6	27,6	31,3	28,4
Αύγουστος	30,0	36,8	26,3	29,6	30,7	
Σεπτέμβριος	31,4	37,8	27,8	31,0	32,1	
Όκτώβριος	36,3	39,6	29,9	35,1	37,7	
Νοέμβριος	45,3	49,7	45,0	52,3	58,4	
Δεκέμβριος	63,6	65,4	59,2	70,8	72,6	
Μέσος ετήσιος	41,8	54,0	39,4	42,7	47,7	

1. α) Ο δείκτης άνεργων και ό αριθμός άνεργων προέρχονται από στοιχεία τού Όργανισμού Άπασχολήσεως Έργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ). β) Από τόν Ιανουάριο 1977, στους σχετικούς πίνακες εμφανίζονται από τούς άνεργους μόνο όσοι άπευθύνονται για άνεύρεση εργασίας (εγγράφονται ως άνεργοι) στά Γραφεία Άπασχολήσεως τού ΟΑΕΔ.
2. Από τόν Άπρίλιο 1976, ή εγγραφή τών άνεργων ίσχυει μόνο για ένα μήνα, ενώ μέχρι τού Μάρτιο 1976 ίσχυε για έξι μήνες.

Π η γ ή: ΕΣΥΕ.

ομάδες ηλικιών, ενώ τού 48,7% και τών δύο φύλων παρέμεινε χωρίς εργασία για διάστημα έως δύο μήνες, 57% και 37% στους άνδρες και γυναίκες, αντίστοιχα. Άξίζει νά σημειωθεί ότι 42% από τίς γυναίκες τού δείγματος τής ΕΣΥΕ παρέμειναν άνεργες για διάστημα περισσότερο από έξι μήνες. Η μεταβλητή τού χρόνου κατά τόν όποιο τού άτομο παραμένει χωρίς εργασία παίζει σημαντικό ρόλο στή σοβαρότητα και τή χρονιότητα τών ψυχικών διαταραχών πού είναι δυνατό νά εκδηλωθούν σ' ένα άνεργο άτομο. Η πιθανότητα για μιά αύξηση τών ποσοστών τής άνεργίας και στή χώρα μας είναι μεγάλη, αν δεχθούμε τήν πρόβλεψη τού Δ. Καράμωργα σύμφωνα με τήν όποία για διάστημα δέκα χρόνων ή Έλλάδα θά χρειαζόταν πάνω από 1.000.000 άπασχολήσεις για νά άπορροφήσει τούς άνεργούς όλων τών τομέων τής οικονομίας και εκείνο τού εργατικό δυναμικό όπου εργάζεται στο έξωτερικό, πράγμα στο όποιο δύσκολα μπορεί νά ανταποκριθεί ή σημερινή οικονομία.

IV. συζήτηση-συμπεράσματα

Συνοψίζοντας τά προηγούμενα, μπορούμε νά συμπεράνουμε ότι:

- 1) Φαίνεται πως υπάρχει μιά σχέση μεταξύ τών εισαγωγών σε ψυχιατρικά ιδρύματα τών ΗΠΑ και τίς οικονομικής ύφεσης σε μιά περιοχή όπου περιλαμβάνεται και ή άνεργία. Οί σχετικές έρευνες βασίστηκαν

πάνω στή μεθοδολογία τῶν ποσοστῶν τῶν πρώτων εἰσαγωγῶν ἡ ὁποία περιέχει ἀρκετὰ προβλήματα καί, τό κυριότερο, ἀφορᾷ περιπτώσεις ψυχικά ἀρρώστων, τῶν ὁποίων ἡ κατάστασις δὲν ἐπέτρεπε τὴν παραμονή τους στὴν κοινότητα, χωρὶς νὰ ὑπολογίζονται ἔτσι οἱ «περισταθμικὲς» περιπτώσεις τῶν ἀνέργων ἀτόμων πού ὑποφέρουν ἀπὸ ψυχικὲς διαταραχὲς ἀγχους, κατάρτησις καί ψυχοσωματικῶν ἐνοχλημάτων. Ἐκεῖνο λοιπὸν πού ὀδηγεῖ τὰ άτομα αὐτὰ στὸ ψυχιατεῖο εἶναι ἡ οικονομικὴ ὕφεσις ἢ ἡ οικονομικὴ δυσπραγία τῆς οἰκογενείας τους, πού ὀδηγεῖται στὴ λύση τοῦ ἐγκλεισμοῦ τοῦ ἀρρώστου μέλους τῆς στὸ ἴδρυμα.

Ἐπάρχει καί ὁ σημαντικὸς παράγοντας τοῦ βαθμοῦ ἐπέκτασις τῶν συστήματος ὑπερσεινὸν ὑγείας, πού ποικίλλει ἀπὸ περιοχὴ σὲ περιοχὴ, καί ὁ πολιτιστικὸς παράγοντας τῆς ἀποδοχῆς ἢ ὄχι ἀπὸ τό κοινὸ τῆς χρησιμότητάς τῆς ψυχιατρικῆς στὴ θεραπεία τοῦ ψυχικά ἀρρώστου.

2) Οἱ ἔρευνες πού ἀφοροῦσαν τὴν ἐπικράτησις τῆς ψυχικῆς ἀρρώστιας σὲ ἀντιπροσωπευτικὰ δείγματα πληθυσμοῦ ἔδειξαν μιά φανερὴ σχέση μεταξὺ ψυχικῶν διαταραχῶν, ἀγχους, ψυχοσωματικῶν αἰτιῶσεων καί ἀπώλειας ἐργασίας ἢ ἐπαγγελματικῆς ἀβεβαιότητάς, πράγμα πού δικαιολογεῖ τὴν ἀπόφασιν τῶν ἐρευνητῶν νὰ κατατάξουν τὴν ἀνεργία στὴν κατηγορία τῶν ψυχοπαιστικῶν stress γεγονότων.

3) Οἱ μεταβλητὲς τῆς φυλετικῆς καταγωγῆς τῆς ιδιότητάς τοῦ νέου (πρόσφατου) μετανάστη προσδιορίζουν τὴν περιθωριακότητα τοῦ ἀτόμου καί τὴν κοινωνικὴ ταξικὴ του θέση στὸ δυτικὸ κόσμῳ· αὐτὴ ἢ ἡ θέση καθορίζει τὴν πιθανότητα ἀνεργίας-οικογενειακῆς ἀποδιοργάνωσης μὲ μὲγάλαι ποσοστὰ διαζυγίου μεταξὺ ἀνέργων μαῦρων στίς ΗΠΑ καί ψυχοπαθολογίας. Ὁ αἰτιοπαθογενετικὸς λοιπὸν μηχανισμὸς τῶν ψυχικῶν συγκρούσεων στὸ ἀνεργὸ ἄτομο ἐξαρτᾶται:

(α) Ἀπὸ μερικὲς ἀτομικὲς κοινωνικὲς μεταβλητὲς, ὅπως ἡ ἡλικία, ἡ φυλετικὴ καταγωγή, ἡ οἰκογενειακὴ κατάσταση, ἡ κοινωνικὴ τάξις. Οἱ τέσσαρες αὐτὲς μεταβλητὲς φαίνεται ὅτι ἀποτελοῦν προϋποθέσεις γιὰ τὴν πιθανότητα ἀνεργίας καί, ἔμμεσα, γιὰ ψυχικὲς διαταραχὲς. (β) Ἀπὸ τὴν δομὴ τῆς προσωπικότητάς τοῦ ἀνέργου, διότι μιά ἄρτια προσωπικότητα μπορεῖ νὰ περιορίσει τὴν πιθανότητα γένεσις ψυχικῶν συγκρούσεων, ἢ ἀκόμη καί τὴν πιθανότητα μιάς ἤδη προϋπάρχουσας ψυχικῆς ἀρρώστιας πού βρίσκεται σὲ ὕφεσις ὅσο χρόνον τὸ ἄτομο ἐργάζεται. (γ) Ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση τῆς ἐργασίας. Ἡ ἀπώλεια μιάς ἐργασίας πού ἔχει τὸ χαρακτῆρα τῆς τιμωρίας, πού ἀλλοτριώνει τὸ ἄτομο ἢ πού τὸ ἐξαθλιώνει, εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ θεωρηθεῖ ἐδεργετικὴ ἀπὸ τὸν ἐργαζόμενο, μακροπρόθεσμα ὁμοῦ μπορεῖ ἢ κακὴ οἰκονομικὴ του κατάστασις νὰ τοῦ δημιουργήσει ψυχικὲς συγκρούσεις. Ἀντίθετα, μιά ἐργασία πού προσφέρει κίνητρα γιὰ ψυχοσυναισθηματικὲς ἰκανοποιήσεις, ὁδηλαδὴ συντροφικότητα, ἀνάπτυξις ἐπαγγελματικῶν ἐπιδεξιότη-

των καί πού εἶναι τὸ μέσο προσωπικῶν καί συναισθηματικῶν ἐπενδύσεων γιὰ κοινωνικὴ ἀνοδο, εἶναι βέλτιο ἢ ἀπολεία τῆς νὰ θεωρηθεῖ σάν κοινωνικὴ ἀπόρριψις καί νὰ πάρει τὸ χαρακτῆρα τῆς προσωπικῆς κρίσις μὲ ἐκδηλώσεις πανικοῦ ἢ μὲ κίνδυνον αὐτοκαταστροφῆς, κάτι πού πράγματι συνέβη τὸ 1929 στὴ Νέα Ἰόρκη καί σὲ ἄλλες μεγάλες πόλεις τῶν ΗΠΑ. Οἱ βασικοὶ ψυχοδυναμικοὶ μηχανισμοὶ σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση εἶναι: i) ἡ ἐνδοβολή (introjection), «ἐσωτερικοποίηση» τοῦ χαμηλοῦ ἀντικειμένου πρὸς τὴ συγκεκριμένη περίπτωσις εἶναι ἡ ἐργασία, προκειμένου νὰ ἀντιμετωπισθεῖ τὸ ἄγχος τῆς ἀπώλειας, μὲ ἀποτέλεσμα ὁμοῦ τὴν ἐμφάνισις κατάθλιψης πού μπορεῖ νὰ πάρει ἀπρόβλεπτες διαστάσεις καί ii) ἡ ματαιώσις, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἐπιθετικότητα τοῦ ἀτόμου ἐναντίον στοῦς ὑπαίτιους πού προκάλεσαν τὴν ἀπώλεια τῆς ἐργασίας του. (δ) Ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἀνεργίας. Μιά συχνὴ ἀλλαγὴ τῶν ἀπασχολήσεων ἐπιφέρει στὸ ἄτομο μιά ἐξοικείωσις μὲ αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν πιθανότητα τῆς ἀπώλειας, ἐνῶ μιά ξαφνικὴ ἀπώλεια τῆς ἐργασίας, ὕστερα ἀπὸ μιά μακροχρόνια εὐδόκιμη παραμονὴ σὲ

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. Ἡ αἰτιοπαθογενετικὴ σχέση διαφόρων παραγόντων (μεταβλητῶν) μὲ τὴν πρόκληση ψυχικῶν διαταραχῶν σ' ἓνα ἀνεργὸ ἄτομο

Μεταβλητὲς	Ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ	Ἀ π ὄ λεια ἐ ρ γ α σίας	
		Ἄμεση πρόκληση ψυχικῶν διαταραχῶν	Ἐμμεση πρόκληση ψυχικῶν διαταραχῶν
Ἡλικία		+	+
Φυλετικὴ καταγωγή	Μαῦροι	+	+
Οἶκος, κατάσταση	Ἐγγαμοί	+	+
Κοινων. τάξις	Κατώτερη	+	+
Προσωπικότητα	Φυσιολογικὴ	-	+
	Παθολογικὴ	+	-
	Παθολογικὴ μὲ ἐκδηλ. ψυχικῆς διαταραχῆς	+	-
Ἐργασία	1. Δημιουργικὴ μὲ ὑψηλὰ κίνητρα καί μὲ ψυχοσυναισθηματικὲς ἰκανοποιήσεις (συναισθηματικὰ ἀσφάλειας καί συντροφικότητάς)	+	-
	2. Μόνιμη	+	-
	3. Ἀναγκαστικὴ μὲ στοιχεῖα ἀλλοτριώσεως ἢ κατώτερη τῶν δυνατοτήτων τοῦ ἐργαζομένου	-	±
Ἀνεργία	1. Συχνή, μικρῆς διάρκειας	-	-
	2. Μακροχρόνια	-	+

αυτήν, είναι πολύ πιθανό να οδηγήσει το άτομο στην εκδήλωση εντόνων ψυχικών διαταραχών. Η χρονιότητα επίσης της άνεργίας με την εξόνωση των οικονομικών προβλημάτων είναι βέβαιο ότι παίζει σημαντικό ρόλο στην έμμεση εκδήλωση ψυχικών διαταραχών.

Ο Πίνακας 2 παρουσιάζει την αίτιοπαθογενετική σχέση όλων αυτών των παραγόντων με τις ψυχικές διαταραχές σ' ένα άνεργο άτομο.

Η διαμόρφωση μιάς σωστής κρατικής κοινωνικής πολιτικής περιορισμού της άνεργίας και της κοινωνικής παθολογίας που προκαλείται από αυτήν πρέπει να περιλαμβάνει, σάν προϋπόθεση, τον έλεγχο όλων των παραπάνω παραγόντων που παρεμβαίνουν στην επίκράτηση ψυχικών διαταραχών.

Η πρόληψη των αιτίων της άνεργίας στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό αποτελεί και εξέλιξη μιάς πηγής stress και ψυχικών διαταραχών. Η ψυχοθεραπευτική, πάλι, προσέγγιση του άνεργου ατόμου, που καταφεύγει στις ψυχιατρικές κοινωνικές υπηρεσίες, πρέπει να υπόλογίζει τη σημασία όλων αυτών των παραγόντων στη βαρύτητα της ανάπτυξης ψυχικών συγκρούσεων και να προσπαθεί να ενεργοποιήσει τις λανθάνουσες ικανότητες του ατόμου.

Συμπερασματικά, διαπιστώνεται ότι ένα κοινωνικό άστικο κακό, ή άνεργια, προξενεί ένα δεύτερο, τις ψυχικές διαταραχές, μέσα από μάλλον πολύπλοκους μηχανισμούς, γιά να επιβεβαιωθεί γιά μιά ακόμη φορά ή διαλεκτική σχέση των κοινωνικών και ψυχολογικών φαινομένων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Bagadia, V. Chadiali, H. Mankudi, R. (1976), «Unemployment and Attempted Suicide: A Comparative Study of 72 Unemployed and 123 Employed Cases of Suicidal Attempt», *Ind. J. Psychiatry*, 18,2, 131-139.
2. Brenner, H. (1973), *Mental Illness and the Economy*, Cambridge, Mass. Harvard Univ. Press.
3. Brodsky, C. (1977), «Suicide Attributed to Work», *Suic. Threat. Behav.*, 7, 4, 216-225.
4. Brown, G., Harris, T. (1978), *Social Origins of Depression. A Study of Psychiatric Disorder in Women*, Tavistock, London.
5. Chilman, C. (1966), *Growing up Poor*, Dept. of HEW Washington D.C.
6. Dohrenwend, B.S., Dohrenwend, B.P. (1974), *Stressful Life Events. Their Nature and Effects*, J. Wiley, New York.
7. Durkheim, E. (1951), *Suicide*, New York Free Press.
8. ΕΣΥΕ (1978), *Έρευνα Απασχολήσεως*, Αθήνα.
9. ΕΣΥΕ, (1979), *Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο*, Οκτώβριος, Τ. 24, Αθήνα.
10. Φίλιας, Β. (1974), *Προβλήματα Κοινωνικού Μετασχηματισμού*, Παλαζήσης, Αθήνα.
11. Φράγκος, Δ. (1975), «Η έσωτερική μετανάστευση κατά την περίοδο 1966-1976», *Επιθ. Κοιν. Έρευν.*, 23, 119-132.
12. Freud, S. (1927), *The Ego and the Id*, London, Hogarth Press.
13. Ginsburg, S. (1963), *A Psychiatrist's Views on Social Issues*, Columbia Univ. Press, New York.
14. Ginzberg, E. (1943), *The Unemployed*, Harper, New York.
15. Harrington, M. (1962), *The Other America*, McMillan, New York.
16. Hollingshead, A., Redlich, F. (1958), *Social Class and Mental Illness*, J. Wiley, New York.
17. Holmes, T., Rahe, R. (1967), *The Social Readjustment Rating Scale*, *J. Psychosom. Res.* 11, 213-218.
18. Jahoda, M. (1958), *Current Concepts of Positive Mental Health*, Basic Books, New York.
19. Καράγιωργας, Δ. (1965), *Έποχές*, 23, 44-45.
20. Kassimati, K. (1977), «Industrial Movements in Greek Industry», *Greek Rev. Social Res.*, 29, 127-140.
21. Komora, P., Clark, M. (1935), «Mental Disease in the Crisis», *Mental Hygiene*, 19, 289-301.
22. Κουνυλάκη, Α. (1979), *Προβλήματα προσαρμογής παλινωστούντων μεταναστών*, Συνέδριο Προληπτικής Ψυχιατρικής, Κέντρο Ψυχικής Υγείας, Αθήνα, Δεκέμβριος.
23. Langer, T., Michael, S. (1963), *Life Stress and Mental Health. The Midtown Manhattan Study*, Vol. II, Free Press, New York.
24. Μαδιανός, Μ. (1978), *Ο παράγον της πολιτιστικής αλλαγής εις την ψυχιατρικήν υγείαν των μεταναστών*, 8ο Πανελλήνιο Συνέδριο Νευρολογίας-Ψυχιατρικής, Θεσσαλονίκη, Νοέμβριος.
25. Malzberg, B. (1940), *Social and Biological Aspects of Mental Disease*, NY State Hospital Press, New York.
26. Marx, K. (1952), *Theories of Surplus Value*, Int. Publishers, New York.
27. Marx K. (1964), *Economic and Philosophic Manuscripts of 1844*, Int. Publishers, New York.
28. Mowrer, E. (1939), «A Study of Personal Disorganization», *Am. Soc. Rev.*, 4, 475-487.
29. Moynihan, D.P. (1968), *On Understanding Poverty*, Basic Books, New York.
30. Myers, J., Lindenthal, J., Pepper, M. (1974), «Social Class Life Events and Psychiatric Symptoms in Dohrenwends», B.S. Dohrenwend, B.P. (Ed.), *Stressful Life Events*, J. Wiley, N. York.
31. Pollock, H. (1935), «The Depression and Mental Disease in New York State», *Am. J. Psychiat.*, 41, 736-771.
32. Sackrey, C. (1975), *The Political Economy of Urban Poverty*, Norton, New York.
33. *Statistical Abstracts of USA* (1974), U.S. Dept. of Commerce, Bureau of Census, Washington D.C.
34. Stead, W. (1942), *Democracy against Unemployment*, Harper, New York.
35. Takala, J., Rakkolainen, V., Salminen, J., Sievers, K. (1979), «Mental Health in the Middle-Aged Population», *Acta Psychiatr. Scand.*, 59, 3, 294-305.
36. Wöber, M. (1958), *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, Scribners, New York.